

ДІЯЛЬНІСТЬ ООН ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ БІЗНЕСУ

UN ACTIVITY ON PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN BUSINESS SPHERE

Фоміна Л.О.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

У статті проаналізовано положення міжнародно-правових актів, прийнятих під егідою ООН щодо діяльності транснаціональних корпорацій та інших підприємств в аспекті захисту прав людини. Приділено увагу діяльності інституційних органів ООН у попередженні порушень прав людини з боку транснаціональних корпорацій. Акцентовано на наявній у цій сфері проблематиці.

Ключові слова: бізнес, міжнародна міжурядова організація, права людини, транснаціональна корпорація.

В статье проанализированы положения международно-правовых актов, принятых под эгидой ООН о деятельности транснациональных корпораций и других предприятий в аспекте защиты прав человека. Уделено внимание деятельности институциональных органов ООН в предупреждении нарушений прав человека со стороны транснациональных корпораций. Акцентируется внимание на существующей в этой сфере проблематике.

Ключевые слова: бизнес, международная межправительственная организация, права человека, транснациональная корпорация.

In this article it was analyzed the provisions of international legal acts of the United Nations for the activities of transnational corporations and other enterprises in the field of human rights protection. It was paid attention to the activities of the UN institutional bodies in preventing human rights violations by transnational corporations. It was focused attention on the existing problems in this area.

Key words: business, international intergovernmental organization, human rights, transnational corporation.

Починаючи з 1990-х рр. питання щодо підприємницької діяльності в аспекті прав людини перебуває на порядку денному всієї міжнародної спільноти, будучи тим самим відображенням безпрецедентного розвитку приватного сектора в усьому світі, що супроводжувався відповідним зростанням транснаціональної економічної діяльності. Означені зміни висунули на перший план суспільної свідомості проблему впливу підприємницької діяльності на права людини. Так, Верховний комісар ООН із прав людини у своїй доповіді A/HRC/32/19 акцентував на тому, що підприємства можуть стосуватися порушень прав людини в різних формах з огляду на їхню діяльність або їхні ділові відносини. З огляду на це важливим питанням є необхідність забезпечення юридичної відповідальності комерційних підприємств і доступу до ефективних засобів правового захисту для осіб, які постраждали внаслідок таких порушень. Із цією метою в межах Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) було створено низку механізмів, діяльність яких спрямована на попередження та недопущення порушень прав людини з боку транснаціональних корпорацій та інших підприємницьких установ.

Вищезначене свідчить про актуальність обраної теми дослідження та її значимість для захисту прав людини.

Питання захисту прав людини в межах діяльності транснаціональних корпорацій досі залишалось поза межами наукових досліджень української науки міжнародного права. Окремі аспекти захисту прав людини були предметом дослідження таких науковців, як М. Баймуратов, М. Буроменьський, О. Київець,

М. Микієвич, Т. Сироїд та ін. Разом із тим обрана тема потребує подальшого детального дослідження.

Мета статті полягає у проведенні аналізу положень міжнародно-правових актів щодо діяльності транснаціональних корпорацій в аспекті захисту прав людини.

Задля досягнення мети поставлено такі завдання: проаналізувати міжнародно-правові акти універсального характеру щодо захисту прав людини в аспекті діяльності транснаціональних корпорацій, приділити увагу механізму ООН щодо захисту прав людини у сфері бізнесу.

Нині основним суб'єктом міжнародних відносин визнаються суверенні держави, на яких покладено головну відповідальність у справі заохочення, дотримання, поваги та захисту прав людини. Разом із тим транснаціональні корпорації та інші підприємства як органи суспільства також несуть відповідальність щодо забезпечення прав людини, проголошених в універсальних міжнародно-правових актах (Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. тощо). Зростання впливу комерційних підприємств та установ спровокувало дискусію щодо ролі та відповідальності означених суб'єктів у галузі прав людини. Наслідком такої ситуації стало включення до порядку денного ООН питання про бізнес і права людини. Так, у 2000 р. ООН розробила міжнародну ініціативу у сфері корпоративної соціальної відповідальності та сталого розвитку – Глобальний договір ООН (далі – ГД ООН). ГД ООН включає в себе десять принципів,

які стосуються дотримання прав людини, трудової сфери, навколишнього середовища та антикорупційної політики. Відповідно до вказаних принципів, корпорації мають дотримуватися і заохочувати права людини, розробляти ефективні ініціативи в сфері захисту навколишнього середовища та боротьби з корупцією [1]. Корпорації, які приєдналися до ГД ООН беруть на себе зобов'язання узгодити свою діяльність із викладеними принципами.

У 2003 р. Підкомісією щодо заохочення і захисту прав людини Комісії з прав людини було розроблено Норми, що стосуються обов'язків транснаціональних корпорацій та інших підприємств у галузі прав людини E/CN.4/Sub.2/2003/12/Rev.2 (далі – Норми). Варто зауважити, що під транснаціональними корпораціями Норми розуміють суб'єктів економічної діяльності, які здійснюють свої операції більш ніж в одній державі, незалежно від того, в якій юридичній формі вони виступають, а «інше підприємство» охоплює будь-яких суб'єктів підприємницької діяльності, незалежно від того, чи має їх діяльність міжнародний характер або ж обмежується національними межами (п.п. 20, 21). Так, означеними Нормами було визначено, що, незважаючи на той факт, що головна відповідальність стосовно захисту прав людини покладена на держави, транснаціональні корпорації в межах своїх сфер діяльності і впливу зобов'язані заохочувати, поважати та забезпечувати дотримання і захист прав людини, визнаних як у міжнародному, так і в національному праві, включаючи права й інтереси корінних народів та інших вразливих груп населення (п. 1). Крім цього, Норми закріплюють положення, що стосуються права на особисту безпеку, прав трудящих, поваги національного суверенітету, неприпустимості будь-якої дискримінації тощо. Кожна транснаціональна корпорація бере на себе зобов'язання включати Норми у свої контрактні умови або угоди з підрядниками, субпідрядниками, постачальниками, дистриб'юторами, фізичними або юридичними особами. Гарантією дотримання означених Норм транснаціональними корпораціями та іншими підприємствами є подання періодичних доповідей щодо їх виконання, проведення періодичної оцінки впливу своєї діяльності у сфері дотримання прав людини. Корпорації також підлягають періодичним перевіркам і контролю з боку ООН та інших міжнародних і національних механізмів. Такі перевірки повинні мати транспарентний і незалежний характер та здійснюватися з урахуванням думки зацікавлених сторін (включаючи неурядові організації). Нормами також передбачена можливість проведення перевірок у зв'язку з надходженням скарг щодо їх порушень (п.п. 15, 16) [2].

У 2011 р. Спеціальним представником Генерального секретаря з питань про права людини і транснаціональних корпорацій та інших підприємств було підготовлено та оприлюднено у додатку до своєї доповіді A/HRC/17/31 «Керівні принципи підприємницької діяльності в аспекті прав людини: здійснення рамок Організації Об'єднаних Націй щодо «захисту, дотримання і засобів правового захисту»

(далі – Керівні принципи). Означені Керівні принципи вперше визначили загальний стандарт, спрямований на запобігання та викорінення загрози негативного впливу діяльності корпорацій на права людини, та являють собою основу для розвитку стандартів і практики у сфері бізнесу та прав людини. Розділ 2 Керівних принципів присвячений питанню корпоративної відповідальності за дотримання прав людини. Так, зокрема, Керівними принципами визначено, що підприємства мають дотримуватися прав людини, а саме уникати порушень прав людини та усувати несприятливі наслідки для прав людини через їхню діяльність. Так, задля виконання зазначеного вище обов'язку підприємствам, з урахуванням їхніх розмірів і умов діяльності, необхідно визначити свою політику і процедури, включаючи програмне зобов'язання виконувати свої обов'язки щодо дотримання прав людини: процедуру забезпечення належної турботи про права людини з метою виявлення, запобігання, пом'якшення наслідків та подання звітності про те, яким чином вони усувають негативний вплив на права людини; процедури, що дають змогу компенсувати збитки в зв'язку з будь-якими видами несприятливого впливу на права людини, який було здійснено ними самими або за їх сприяння (п.п. 11, 15) [3].

Спеціальний представник Генерального секретаря з питань про права людини і транснаціональні корпорації та інші підприємства також провів значну роботу, спрямовану на роз'яснення стандартів корпоративної відповідальності і підзвітності для транснаціональних корпорацій та інших комерційних підприємств щодо прав людини, підвищення ролі держави в ефективному регулюванні та визначенні місця транснаціональних корпорацій у сфері прав людини, в тому числі за допомогою міжнародного співробітництва, розробку матеріалів для оцінки впливу діяльності транснаціональних корпорацій на права людини тощо [4].

Крім цього, в 2011 р. Рада ООН із прав людини своєю резолюцією A/HRC/RES/17/4 заснувала Робочу групу з питань про права людини і транснаціональні корпорації та інші підприємства у складі п'яти незалежних експертів. До повноважень такої Робочої групи належать сприяння ефективному і всебічному поширенню і здійсненню Керівних принципів; виявлення передової практики здійснення Керівних принципів, обмін нею і пропагування, підтримка зусиль щодо сприяння зміцненню потенціалу і застосування Керівних принципів, а також надання рекомендацій і рекомендацій щодо розробки національного законодавства і політики, що стосуються підприємницької діяльності та прав людини, надання рекомендацій на національному, регіональному та міжнародному рівнях із метою розширення доступу до ефективних засобів правового захисту осіб, чий права були порушені внаслідок діяльності корпорацій тощо (п. 6) [5].

Під керівництвом вказаної вище Робочої групи було створено Форум із питань підприємницької діяльності і прав людини. Його заснування було

зумовлено необхідністю обговорення тенденцій і викликів у справі здійснення Керівних принципів та сприяння налагодженню діалогу і співпраці з питань, що стосуються підприємницької діяльності та прав людини. Форум проводить свої засідання щорічно і є відкритим для участі держав, механізмів, органів, спеціалізованих установ, фондів і програм ООН, міжурядових організацій, регіональних організацій і механізмів у галузі прав людини, національних правозахисних установ та інших відповідних органів, транснаціональних корпорацій та інших підприємств, асоціацій підприємців, профспілок, науковців та експертів у сфері підприємницької діяльності і прав людини, представників корінних народів і неурядових організацій, що мають консультативний статус при Економічній і Соціальній Раді ООН (п.п. 12–14) [5].

У 2014 р. Рада ООН із прав людини з метою розробки міжнародного юридично обов'язкового документа для регулювання в міжнародному праві прав людини діяльності транснаціональних корпорацій та інших підприємств постановила заснувати Міжурядову робочу групу відкритого складу з міжнародного юридично обов'язкового договору про транснаціональні корпорації та інші підприємства в аспекті прав людини (п. 1) [6]. За результатами діяльності в межах третьої сесії, що відбулася у 2017 р., Робочою групою було прийнято до відома елементи проекту юридично обов'язкового договору про транснаціональні корпорації та інші підприємства в аспекті прав людини [7].

Варто також акцентувати на тому, що Управління Верховного комісара ООН із прав людини (далі – УВКПЛ) відповідає за порядок денний у сфері бізнесу і прав людини в межах системи ООН і співпрацює з Робочою групою з питань про права людини і транснаціональні корпорації та інші підприємства щодо розробки керівництв і тренінгів, спрямованих на поширення і здійснення Керівних принципів підприємницької діяльності в аспекті прав людини (п. 7) [8]. Означене включає надання консультацій, інструментів і керівництва, сприяння створенню потенціалу у сфері бізнесу і прав людини всім зацікавленим сторонам на національному рівні, в тому числі за допомогою діяльності УВКПЛ на місцях і в межах всієї системи ООН, та надання технічної підтримки правозахисним механізмам. УВКПЛ також було ініційовано проект під назвою «Підзвітність та засоби правового захисту», спрямований на підвищення підзвітності та поліпшення доступу до засобів правового захисту для осіб, які постраждали від пов'язаних із підприємницькою діяльністю порушень прав людини.

Так, у резолюції A/HRC/RES/26/22 Рада ООН із прав людини «просила ВКПЛ продовжувати роботу з метою сприяти залученню і використанню повного

діапазону правових варіантів і практичних заходів із метою забезпечення ефективнішого доступу до засобів правового захисту для жертв порушень прав людини, пов'язаних із підприємницькою діяльністю, у співпраці з Робочою групою організувати консультації з експертами, державами та іншими відповідними зацікавленими сторонами задля сприяння взаєморозумінню і консенсусу щодо різних точок зору» (п. 7) [9]. З цією метою у червні 2016 р. УВКПЛ було підготовлено підсумкову доповідь із висновками і рекомендаціями, виробленими в межах Проекту «Підзвітність та засоби правового захисту». У додатку до доповіді було опубліковано «Керівництво щодо підвищення корпоративної підзвітності та доступу до судових засобів правового захисту у випадку пов'язаних із підприємницькою діяльністю порушень прав людини» [10].

Резолюцією A/HRC/RES/32/10 Рада ООН із прав людини звернулася до ВКПЛ із проханням «продовжувати роботу в означеній сфері та визначити і проаналізувати накопичений досвід, передові види практики, проблеми і можливості щодо підвищення ефективності державних позасудових механізмів, які можна застосувати до дотримання прав людини підприємствами, в тому числі в транскордонному контексті» (п. 13) [11]. На виконання цього УВКПЛ було розроблено Масштабний документ про державні несудові механізми, що стосуються того, як поважають підприємства права людини: поточні питання, практика та виклики [12].

Варто також зазначити, що УВКПЛ здійснює активне співробітництво з Бюро по ГД ООН, Міжнародною організацією праці тощо та слідкує за дотриманням Принципів, що стосуються прав людини ГД ООН, Керівних принципів для багатонаціональних підприємств, Тристоронньої декларації принципів, що стосуються багатонаціональних корпорацій.

З огляду на викладене вище, доходимо таких висновків: Міжнародним співтовариством в особі ООН розроблено правову основу щодо захисту прав людини в діяльності транснаціональних корпорацій та інших підприємств, ядром якої є Норми, що стосуються обов'язків транснаціональних корпорацій та інших підприємств у галузі прав людини, Керівні принципи підприємницької діяльності в аспекті прав людини тощо; означені акти зобов'язують транснаціональні корпорації та інші підприємства дотримуватися основоположних прав людини, передбачених Хартією; вони містять зобов'язання держав щодо імплементації міжнародних норм у цій сфері в національне законодавство. Норми у сфері захисту прав людини в діяльності транснаціональних корпорацій мають бути обов'язковими для всіх роботодавців, щоб працівники підприємств відчували реальний захист і могли відстояти свої права в уповноважених структурах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The Ten Principles of the UN Global Compact. URL: <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>.
2. Нормы, касающиеся обязанностей транснациональных корпораций и других предприятий в области прав человека E/CN.4/Sub.2/2003/12/Rev.2. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/links/Rnorms-Aug2003.html>.

3. Руководящие принципы предпринимательской деятельности в аспекте прав человека. Осуществление рамок Организации Объединенных Наций в отношении «защиты, соблюдения и средств правовой защиты». URL: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_RU.pdf.

4. Human rights and transnational corporations and other business enterprises E/CN.4/RES/2005/69. URL: http://ap.ohchr.org/documents/alldocs.aspx?doc_id=11160.

5. Резолюция Совета по правам человека A/HRC/RES/17/4. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/G11/144/73/PDF/G1114473.pdf?OpenElement>.

6. Резолюция Совета по правам человека A/HRC/RES/26/9. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/082/54/PDF/G1408254.pdf?OpenElement>.

7. Доклад о работе третьей сессии Межправительственной рабочей группы открытого состава по транснациональным корпорациям и другим предприятиям в аспекте прав человека A/HRC/37/67. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/017/52/PDF/G1801752.pdf?OpenElement>.

8. Резолюция Совета по правам человека A/HRC/RES/21/5. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/G12/176/28/PDF/G1217628.pdf?OpenElement>.

9. Резолюция Совета по правам человека A/HRC/RES/26/22. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/083/84/PDF/G1408384.pdf?OpenElement>.

10. Доклад Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека A/HRC/32/19. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/093/80/PDF/G1609380.pdf?OpenElement>.

11. Резолюция Совета по правам человека A/HRC/RES/32/10. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/155/74/PDF/G1615574.pdf?OpenElement>.

12. A scoping paper on State-based non-judicial mechanisms relevant for the respect by business enterprises for human rights: current issues, practices and challenges. Office of the UN High Commissioner for Human Rights. URL: https://www.business-humanrights.org/sites/default/files/images/ARPII_FINAL%20Scoping%20Paper.pdf.